

УДК 347.219.3

В. Зверховська,кандидат юридичних наук,
викладач кафедри патологічної анатомії, судової медицини та права
Вінницького національного університету імені М.І. Пирогова

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ОХОРОННОГО ДОГОВОРУ В РАЗІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБЕРЕЖЕНОСТІ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Важлива роль у розбудові незалежної України, відродженні духовності, підвищенні рівня культури народу належить культурним цінностям у складі національної культурної спадщини. Роки незалежності України стали часом складних реформ у сфері правового регулювання цивільного обігу культурних цінностей. Ці процеси відбуваються досить інтенсивно, однак не завжди вони спрямовані на оптимальний розвиток національної культури. Свідченням уваги держави до питань визначення правового режиму культурних цінностей є ратифікація Україною найбільш важливих міжнародно-правових актів з охорони культурної спадщини, зокрема: конвенцій «Про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту» від 14 травня 1954 р., «Про заходи, спрямовані на заборону та попередження незаконного ввезення, вивезення та передачі права власності на культурні цінності» від 14 листопада 1970 р., «Про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини» від 16 листопада 1972 р., «Про охорону підводної культурної спадщини» від 6 листопада 2003 р. [1] тощо.

На сьогодні проблема правового регулювання цивільного обігу культурних цінностей актуальна для позитивного права, теорії та правозастосовної практики. Пов'язано це з тим, що цивільне законодавство України, що регулює особливості цивільного обігу культурних цінностей, має фрагментарний характер, низку прогалів і колізій. У цивільному законодавстві України

відсутня єдність у використанні дефініцій у сфері правового регулювання цивільного обігу культурних цінностей, чітко не визначені обмеження в цивільно-правовому обігу культурних цінностей, не встановлені вимоги до суб'єктів цих відносин, відсутня єдина класифікація культурних цінностей. Крім того, істотною перешкодою для створення належного правового регулювання цивільного обігу культурних цінностей є майже цілковита відсутність теоретичних досліджень у цій сфері.

Відповідно до ч. 8 ст. 318 Цивільного кодексу (далі – ЦК) України, особливості здійснення права власності на культурні цінності встановлюються законом. Пріоритет віддається спеціальному законодавству, яке, однак, не може суперечити принциповим засадам регулювання права власності в Україні, установленим Конституцією та ЦК України.

Як передбачає ч. 4 ст. 319 ЦК України, власність зобов'язує. Це правило конкретизоване у ст. 322 ЦК України, яка встановлює, що власник зобов'язаний утримувати майно, яке йому належить, якщо інше не встановлено договором або законом. Зокрема, відповідно до ст. 24 Закону «Про охорону культурної спадщини», власник або уповноважений ним орган, користувач зобов'язані утримувати пам'ятку в належному стані, своєчасно провадити ремонт, захищати від пошкодження, руйнування або знищення відповідно до зазначеного Закону й охоронного договору. Використання пам'ятки повинно

здійснюватися відповідно до режимів використання, установлених органами охорони культурної спадщини, у спосіб, що потребує якнайменших змін і доповнень пам'ятки та забезпечує збереження її матеріальної автентичності, просторової композиції, а також елементів обладнання, упорядження, оздобы тощо.

Обов'язок власника (уповноваженого ним органу, користувача) щодо утримання пам'ятки в належному стані забезпечується за допомогою охоронних договорів (ст. 23 Закону «Про охорону культурної спадщини»). Тобто в законодавстві передбачений інститут охоронного договору як додаткового заходу забезпечення збереженості культурної спадщини [2, с. 55].

Усі власники пам'яток, щойно виявлених об'єктів культурної спадщини чи їхніх частин, або уповноважені ними органи (особи) незалежно від форм власності на ці об'єкти зобов'язані укласти з відповідним органом охорони культурної спадщини охоронний договір.

Під час передачі пам'ятки, щойно виявленого об'єкта культурної спадщини чи її (його) частини у володіння, користування чи управління іншій особі істотною умовою договору про таку передачу є забезпечення особою, якій передається пам'ятка, щойно виявлений об'єкт культурної спадщини чи її (його) частина, збереження пам'ятки, щойно виявленого об'єкта культурної спадщини чи її (його) частини відповідно до вимог Закону «Про охорону культурної спадщини» та умов охоронного договору, укладеного власником або уповноваженим ним органом (особою) з відповідним органом охорони культурної спадщини. Порядок укладання охоронних договорів та їхні типові форми затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2001 р. № 1768 «Порядок укладення охоронних договорів на пам'ятки культурної спадщини» (далі – Порядок укладення охоронних договорів) [3].

Відповідно до Порядку укладення охоронних договорів, охоронний договір встановлює режим використання пам'ятки культурної спадщини чи її частини, зокрема території, на якій вона розташована. Власник пам'ятки чи її частини або уповноважений ним орган (особа) зобов'язаний не пізніше ніж через один місяць із моменту отримання пам'ятки чи її частини у власність або в користування укласти охоронний договір із відповідним органом охорони культурної спадщини.

Якщо пам'ятка належить до категорії пам'яток національного значення, охоронний договір підписується органом охорони культурної спадщини, на території якого розташована пам'ятка, після погодження його із центральним органом виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини.

На пам'ятки національного значення, які належать до сфери управління будь-якого центрального органу виконавчої влади, охоронний договір укладається із центральним органом виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини.

В охоронному договорі зазначаються особливості режиму використання пам'ятки, види і терміни виконання реставраційних, консерваційних, ремонтних робіт, робіт з упорядження її території, інших пам'яткоохоронних заходів, необхідність яких визначається відповідним органом охорони культурної спадщини. Варто зазначити, що у зразку охоронного договору передбачаються лише обов'язки й жодних прав власника, користувача пам'ятки (Додаток до Порядку укладення охоронних договорів на пам'ятки культурної спадщини) [4].

У зв'язку із зазначеним постає питання про можливість віднесення охоронних договорів до категорії цивільно-правових. Так, на думку А.П. Сергеева, охоронні зобов'язання позбавлені адміністративно-правового характеру і мають визнаватися цивільно-правовими договорами [5, с. 124–125]. Однак, думається, позиція А.П. Сер-

геева не є обґрунтованою, оскільки права й обов'язки власника пам'ятки щодо її збереження покладаються на нього на підставі прямого припису закону. Тому в ч. 4 ст. 23 Закону «Про охорону культурної спадщини» зазначається, що відсутність охоронного договору не звільняє особу від обов'язків, що випливають із Закону «Про охорону культурної спадщини». Уважаємо, що охоронні договори не є цивільно-правовими договорами, а являють собою лише конкретизацію обов'язків власника пам'ятки, які встановлені законом.

Постає питання: чи покладається обов'язок укласти охоронний договір із відповідним органом охорони культурної спадщини лише на власника (уповноважений ним орган (особу) пам'ятки чи її частини) або цей обов'язок також стосується користувача пам'ятки? Оскільки в п. 2 Порядку укладення охоронних договорів зазначається, що обов'язок укласти охоронний договір виникає з моменту отримання пам'ятки у власність або в користування, то можна зробити висновок, що охоронні договори укладаються в обов'язковому порядку з користувачами також. Зазначене підтверджується положеннями ч. ч. 2, 3 ст. 25 Закону України «Про охорону культурної спадщини», відповідно до якої юридичні та фізичні особи, у користуванні яких перебувають пам'ятки, відповідають за їхню збереженість і зобов'язані дотримувати вимог органів охорони культурної спадщини. Юридичні та фізичні особи зобов'язані забезпечити збереженість пам'яток на землях, якими вони користуються, та укладати з органами охорони культурної спадщини охоронні договори.

Варто зазначити, що в судовій практиці України є протилежні правові позиції. Так, у рішенні Господарського суду Запорізької області від 4 серпня 2011 р. у справі № 8/5009/3634/11 зазначається, що лише у власників пам'яток виникає обов'язок на укладання охоронного договору [6].

Відповідно до п. 10 Порядку укладення охоронних договорів, до власника пам'ятки або уповноваженого ним органу (особи), який порушує умови охоронного договору, відповідний орган охорони культурної спадщини, який є стороною охоронного договору, застосовує санкції, передбачені законодавством. У п. 11 Порядку укладення охоронних договорів встановлюється особлива підстава для припинення чинності охоронного договору в разі примусового відчуження або вилучення пам'ятки відповідно до ст. 21 Закону «Про охорону культурної спадщини».

Необхідність використання конструкції охоронного договору з метою визначення прав і обов'язків власника чи користувача пам'ятки в цивілістичній літературі взагалі ставиться під сумнів. Так, А.В. Головізнін зазначає, що необхідно «встановити в законодавстві порядок закріплення обтяжень для всіх видів культурних цінностей в їх реєстрі. Зазначене призведе до зникнення правової категорії «охоронних зобов'язань» [7, с. 118]. Уважаємо, що охоронний договір за цивільним законодавством України виконує функцію чіткого визначення зобов'язаної особи в разі порушення вимог законодавства щодо утримання та використання пам'яток, тому відмовлятися від цієї публічно-правової конструкції недоцільно.

Охоронний договір користувача пам'ятки культурної спадщини повинен містити вимоги до утримання пам'ятки, умов доступу до неї громадськості, порядку і термінів проведення реставраційних, ремонтних та інших робіт щодо її збереження, а також інші вимоги, які забезпечують збереження даного об'єкта і є обмеженнями (обтяженнями) права користування даним об'єктом.

Згідно із ч. 2 ст. 23 Закону України «Про охорону культурної спадщини», під час передачі пам'ятки, щойно виявленого об'єкта культурної спадщини чи її (його) частини у володіння, користування чи управління іншій особі

В статье рассматриваются понятие, порядок и особенности охранного договора при обеспечении сохранности культурного наследия в Украине. Определены порядок, стороны и условия его заключения. Также проанализированы перспективы и негативные последствия несоблюдения требований о заключении охранного договора, основные требования к предварительному договору при обеспечении сохранности культурного наследия в Украине.

The article discusses the concept, order and features of a protection agreement while ensuring the preservation of cultural heritage in Ukraine. The procedure, parties and conditions for its conclusion are determined. Also, the prospects and negative consequences of non-compliance with the requirements for concluding a protection agreement were analyzed, the basic requirements for a preliminary agreement while ensuring the preservation of cultural heritage in Ukraine.

Література

1. Свод нормативных актов ЮНЕСКО. Москва : Международные отношения, 1991. 629 с.
2. Курило Т.В. Правова охорона культурної спадщини України : монографія. Львів : Новий Світ, 2000, 2011. 152 с. С. 55.
3. Порядок укладення охоронних договорів на пам'ятки культурної спадщини : постанова Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2001 р. № 1768. Урядовий кур'єр. 2002. № 91.
4. Порядок укладення охоронних договорів на пам'ятки культурної спадщини : постанова Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2001 р. № 1768. Урядовий кур'єр. 2002. № 91.
5. Сергеев А.П. Гражданско-правовая охрана культурных ценностей в СССР. Ленинград : Изд.-во Ленинградского государственного университета, 1990. 192 с. С. 124–125.
6. Рішення Господарського суду Запорізької області від 4 серпня 2011 р., справа № 8/5009/3634/11. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17867203>.
7. Головизнин А.В. Гражданско-правовое регулирование оборота культурных ценностей : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Екатеринбург, 2006. 226 с. С. 118.

